

УДК: 159.9.018
© Дьяков С.І., 2011 р.

С.І. Дьяков

Філія Московського державного університету
імені М.В. Ломоносова, м. Севастополь

ПСИХОСЕМАНТИЧНИЙ ПІДХІД У ВИЗНАЧЕННІ МЕТОДУ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ СУБ'ЄКТА

У дослідженні подано матеріал психосемантичного моделювання структурно-функціонального механізму суб'єкта психіки, який постає засобом аналізу та оцінки факторів самостійності й активності людини. Розглянуто психосемантичний підхід у визначенні методу аналізу та оцінки суб'єкта.

Ключові слова: суб'єкт, психосемантика, психосемантичний підхід, активність суб'єкта, свідомість.

С.И. Дьяков

ПСИХОСЕМАНТИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ОПРЕДЕЛЕНИИ МЕТОДА АНАЛИЗА И ОЦЕНКИ СУБЪЕКТА

в исследовании подан материал психосемантического моделирования структурно-функціонального механізма суб'єкта психіки, который является средством анализа и оценки факторов самостоятельности и активности человека. Рассмотрен психосемантический подход в определении метода анализа и оценки субъекта.

Ключевые слова: субъект, психосемантика, психосемантический подход, активность субъекта, сознание.

S.I.Djakov

THE PSYCHOSEMANTIC APPROACH IN DEFINITION OF THE METHOD OF THE ANALYSIS AND THE ESTIMATION OF THE SUBJECT

Material of to psychosemantic design of structurally-functional mechanism of subject of psyche, which is the mean of analysis and estimation of factors of independence and activity of man, is given in research. Psychosemanticheskij approach is considered in determination of method of analysis and estimation of subject.

Key words: the subject, psychosemantics, the psychosemantic approach, activity of the subject, consciousness.

Головним аспектом особистості, як стверджують науковці (О.Ю.Артем'єва, Дж.Келлі, Д.О.Леонтьєв, О.М.Лактіонов, В.Ф.Петренко та ін.), є смислотворча сфера свідомості людини. Тому в роботі був вибраний психосемантичний підхід, який передбачає вивчення інтерпретаційно-ціннісної сфери особистості на базі якої складається сфера свідомості (концепція світу), в якій відокремлюється сфера

самосвідомості (“Я-концепція”) щодо її розуміння та ставлення до дійсності. Основною *метою* дослідження постає психосемантичне моделювання механізму управління суб'єктом психікою, яке є засобом аналізу та оцінки факторів самостійності й активності людини.

У попередніх статтях, стосовно даної проблеми, нами було зазначено психосемантичні критерії та принципи системогенезу в моделюванні суб'єктності особистості, розкрито класифікацію характеристик суб'єктності особистості за параметрами самостійності й активності, а також подано низку стандартизованих, модифікованих, адаптованих та оригінальних емпіричних методів дослідження суб'єкта [3; 4].

Виходячи з проведеного теоретичного аналізу робіт, які стосуються проблеми суб'єкта [3; 4], як центральний фактор зазначено “самостійну (особистообумовлена, свідомо керована, не конформна) активність (дієвість, не пасивність)” (СА), яка постає критерієм аналізу й оцінки суб'єктності, на базі чого було розроблено гіпотетичні моделі суб'єкта і суб'єктності (див. [3; 4]), які отримали у дослідженні емпіричне обґрунтування. Характеристика СА постає інтегральним показником суб'єктності, що співвідноситься з наданими науковими положеннями (суб'єкт – джерело активності; індивід як діяч пізнання і перетворення дійсності) та відповідає висновкам дослідників (В.О.Богданова, Ч.Осгуда, В.А.Петровського, О.Г.Шмельова та ін.[3, 4]. СА людини відображає характеристики її свідомої (довільної) саморегуляції та самоуправління власною діяльністю та поведінкою. У моделюванні психологічних систем щодо аналізу механізму та чинників суб'єктності особистості, аспект (сфера) свідомості постає структурно-функціональним універсумом психіки людини. Звичайно, про що б не говорилося стосовно психіки людини, ми не можемо не торкнутися її свідомості як сфери та рівня психічної організації, що визначає людське в людині.

У діалектичному зв'язку категорії суб'єкта та особистості становить психологічні характеристики людини як свідомої істоти. З цього приводу

Б.Г.Ананьєв, аналізуючи феномен „суб'єкта”, звернувся до принципу цілісності людини [1], а С.Л. Рубінштейн зазначає: „Без свідомості та самосвідомості не існує особистості” [10, 635]). Тому особистістю є людина як суб'єкт свідомої діяльності у соціальній взаємодії. Вивчення суб'єкта має полягати у вивченні свідомості людини. У вчинку “те, що лежить між біологічним чинником і соціальним є свідомість” [9, 788]. Тому “адекватний опис активності людини – це розуміння її як процесу регуляції ставлень людини до оточення” [9, 790]. Аналізуючи властивості та місце свідомості у системі психіки людини, треба зазначити її характеристики, на які зважають увагу дослідники. С.Л. Рубінштейн [10] виділив у структурі свідомості три типи ставлення людини: до світу, до інших і до себе. Згодом ця структура була модифікована різними авторами, але в цілому вона відзначає семантичну систему ставлень особистості до різних сфер дійсності: пізнавальних та адаптаційних (до світу), комунікативних (до інших) і рефлексивних (до себе). К.О.Абульханова [8] доповнила цей список атрибутивною проекцією, тобто властивістю, що визначає очікування людиною ставлення інших людей до неї. Атрибутивна проекція в структурі свідомості відповідає бахтінської ідеї про діалоговий характер свідомості. „Зв'язок усіх... стосунків у свідомості забезпечує соціально-психологічну та особистісну здатність до регуляції спілкування і когнітивне планування взаємин” К.О.Абульханова [8, 130]. Тут треба зазначити, що семантичні конструкти, сформовані та фіксовані у структурі особистості як настанови, можуть вигравати суперечливу роль відповідно до її активності (що стосується позитивного та негативного впливу навичок діяльності), іноді також неадекватну (невротичні комплекси), відповідно до її суб'єктності та творчості. Так ригідний характер ставлення особистості не дає можливості здійснити об'єктивацію її поведінки, адекватну умовам, як відзначав Д.М.Узнадзе [11] а, якщо „у структурі свідомості домінує ставлення до себе, то активність починає будуватися як домінування над іншими, лідирування” [8, 129] і таке інше. Ці положення зазначають про те, що розуміння, оцінка і ставлення суб'єкта до світу та людей, а також до себе, є мотиваторами власної активності (поведінки та діяльності), які мають різне значення

– як конструктивне, так і деструктивне.

Семантичні конструкти, які входять до структури свідомості людини (як форми і властивості розуміння і ставлення суб'єкта до певних аспектів дійсності, які містять в собі їх особисте значення та цінності), являють собою інваріанти особистих значень та цінностей (атитюди поведінки, переконання, настанови, диспозиції), які впливають на її розуміння, оцінку та планування власної активності, прийняття рішення та управління і регуляцію нею діяльності, тобто за якими особа мотивує себе і усвідомлює свої дії.

Оцінювально-самооцінювальні ставлення не вичерпують зазначених структур свідомості людини. „Здатність особистості до регуляції взаємин зв'язана з гнучкістю, діалогічністю зв'язків у структурі свідомості, а також наявністю зв'язків усіх складових... Внутрішнє володіння діалектикою ставлення до себе і до інших... веде до готовності особистості регулювати взаємини, до усвідомлення їхньої проблемності, їх передбачення, планування” [8, 131].

Виходячи з попереднього аналізу, можна відобразити характеристики самостійної активності особистості у схемі, яка розкриває (у психологічному аналізі) когнітивно-інтерпретаційні та семантично-мотиваційні фактори її суб'єктності (табл. 1).

Таблиця 1

Когнітивно-інтерпретаційні та семантично-мотиваційні фактори суб'єктності особистості

<i>Пізнання- усвідомлення</i>	<i>Розуміння- оцінювання</i>	<i>Планування- саморегуляція</i>

Пізнання-усвідомлення веде до знання особистості про дійсні речі та їх структурно-функціональні особливості та ознаки. Отримана у практиці чуттєвого сприйняття, емоційного переживання та логічного міркування інформація оцінюється та набуває значущості відповідно до існуючих потреб особи (істотно-органічних та набутих інтеріорізованих еталонів соціально-культурних цінностей) і далі постає

засобом планування та реалізації в її власної поведінці та діяльності.

Ідея про наявність стійких, інваріантних структур, схем свідомості, які накладаються на безупинно мінливий потік сенсорної інформації та організуючих його певним чином, відповідає поглядам І.Канта. Певні ідеї Гегеля про соціокультурний характер структури свідомості доповнюють уявлення про свідомість в аспекті критеріїв її вивчення. Свідомість, у визначенні А.В.Петровського, – це „вищий рівень психічного відображення і саморегуляції, властивий тільки людині як суспільно-історичній істоті” [7, 368]. “Психологія вивчає походження, структуру і функціонування свідомості індивіда,” – зазначає даний автор стосовно завдання структурування інформації у моделюванні психічного механізму щодо розуміння природи психіки [7, 368]. До основних властивостей свідомості А.В.Петровський відносить: активність (як властивість самокерування, саморегуляції тощо – помітка ДСІ); інтенціональність (спрямованість на предмет); здатність до рефлексії, самоспостереження (усвідомлення самої свідомості); мотиваційно-ціннісні характеристики; різні ступені (рівні) ясності [7, 368].

Однак, А.В.Петровський вказує на те, що свідомість будь-якого індивіда унікальна, але *не довільна* (виділено ДСІ), з приводу того, що обумовлена зовнішніми стосовно свідомості та незалежними від неї факторами [7, 369]. Цим, даний автор, робить досить суперечливе заключення, зіштовхуючи полюси протилежностей в діалектичному аналізі процесу людського індивідуального пізнання та адаптації людини у середовищі її соціальної взаємодії, впливу на індивіда суспільної свідомості (більш широкій системи в яку входить індивідуальна свідомість) та матеріальної дійсності.

Такий погляд імпонує положенням вітчизняних рефлексорних концепцій І.П.Павлова й І.М.Сеченова та рефлексології В.М.Бехтерева, а також поглядам на розуміння природи психіки як системи відображення. Але така постановка думки спростовує власну волю, “самість” і “Я” людини, навіть, коли людина постає як суб’єкт у межах власної самоідентифікації (ототожнення з системою своїх власних

знань та уявлень про себе у світі). Звідси процес усвідомлення та усвідомлене людиною становлять пропріум її досвіду та аспект довільності поведінки й діяльності. Усвідомлює і розуміє суб'єкт власного усвідомлення (власне „Я”), який не є суб'єктом, якщо не усвідомлює (тобто діє не свідомо, що передбачає нерозуміння певних речей у ситуаціях дії або присутність стану зміненої свідомості чи несвідомого стану).

Висунутий С.Л.Рубінштейном принцип зв'язку свідомості та діяльності розв'язує таку проблему, розкриваючи саме діалектику взаємообумовленості цих складових людського буття. Немовля не володіє свідомістю (і не є особистістю як суб'єктом соціальних відносин), але набуває її у суспільній і предметній діяльності. І отримавши свідомість дитина починає діяти як суб'єкт, розуміючи, оцінюючи і регулюючи самотійно за власною волею свою діяльність.

Як бачимо, поняття суб'єкт з'єднується із поняттями свідомості, волі і мотивації щодо самотійності власної активності людини. Відповідно до розуміння питання про психологічне та ідеологічне в людській свідомості, О.М.Раєвський зазначає, що розкрити дійсну сутність людської свідомості можна лише, якщо правильно з'ясувати суспільну обумовленість її ставлення до суспільного буття, до суспільної свідомості, до ідеології [9, 872]. За аналізом психологічної структури (моделі) свідомості, яку подано різними авторами (О.М.Леонтьєвим, В.С.Мерліном, А.В.Петровським, С.Л.Рубінштейном та ін.), вона складається з наступних компонентів: 1) сукупність знань людини про навколишній світ та самого себе; 2) виділення себе із сукупності собі подібних; 3) цілепокладання; 4) ставлення до навколишнього.

До цих компонентів очевидно потрібно додати, в ракурсі нашої теми, компоненти суб'єкта: 1) виділення себе із світу і розрізнення суб'єкта (джерела усвідомлення: розуміння та довільності в управлінні власними діями) відповідно об'єкта (того, що усвідомлюється людиною); 2) визначення та оцінка своїх індивідуальних властивостей і якостей у практиці життя – самосвідомість та самооцінка; 3) розкриття своєї екзистентної самості (внутрішньої сутності існування)

та смислу життя.

Відомо, що свідомість людини як психічний феномен формується на основі спадкоємних людських задатків у процесі соціально-культурних відносин людини, тобто її соціалізації та соціально-психологічної адаптації у суспільному середовищі. І універсальним і необхідним засобом формування та розвитку свідомості є мова.

З цього приводу, Л.С.Виготський зазначає, що структура свідомості індивіда формується в ранньому онтогенезі завдяки присвоєнню (інтеріоризації) дитиною структур такої діяльності, як спілкування з дорослим. „Структура спільної діяльності породжує структуру свідомості, визначаючи наступні її основні властивості: соціальний характер; здатність до рефлексії та внутрішній діалогізм; предметність” [7, 369]. З цих положень постає твердження про основоположне значення знаково-семантичної природи свідомості людини як суб'єкта у системі самоуправління.

О.М. Леонтьєв [5] зазначає наступні характеристики свідомості: 1) свідомість не є безструктурним "променем світла", що висвітлює почуттєві враження; "вона може змінюватися за ступенем" кількісно, іноді „спалахувати, іноді гаснути”; 2) свідомість має свою власну психологічну будівлю, що розкривається через єдність трьох складових: почуттєвої тканини (відчуття), значень та особистісних змістів; 3), відображення світу у свідомості потрібно мислити в русі, у процесі рішення протиріч.

За О.М.Леонтьєвим, у системній організації людської свідомості виділяються такі утворюючі, як значення, особистісний смисл, почуттєва тканина [5]. Даний автор дає розгорнуте визначення поняття значення: “це те, що стало надбанням моєї свідомості узагальнене відбиття дійсності, вироблене людством і зафіксоване у формі поняття, знання або навіть уміння як узагальненого "способу дії", норми поведіння і т.д.”. Під особистісним смислом він розуміє ставлення суб'єкта до світу, виражене у значеннях, тобто як би «значення значення» для особистості, нерозривно пов'язане з її мотивами, її загальною спрямованістю. У цьому понятті відбита “упередженість” стосунку до світу активного суб'єкта. Формою прояву особистісного смислу виступає емоційне забарвлення того або іншого об'єкта, психічного образу. Усвідомлений

особистісний смисл є представленістю його суб'єктові в деяких соціально нормованих одиницях – у першу чергу в мові. У понятті почуттєвої тканини свідомості відбито почуттєву даність світу (у формі уявлень, наочних образів, вражень), що, породжуючись у практичній діяльності, виступає ланкою, яка безпосередньо зв'язує суб'єкта із зовнішнім світом.

Правда ми знову ж зіштовхуємося із основною проблемою онтології та гносеології стосовно категоризації дійсності. Так поняття семантики, на латинській мові визначає значення і смисл, тоді як за О.М.Леонтьєвим, у вітчизняній психології, прийнято їх розрізняти, як зазначено вище [6]. До того ж, у семіотичній моделі знака, відповідно до положень логічної семантики, подано поняття денотат (позначення чого-небудь) і десигнат (значення). Тому є необхідним відрізнити у понятті значення дві сторони, стосовно пізнання та розуміння людиною (людством) світу і ставлення її до нього: 1) соціально-культурне значення; 2) особисте значення (смисл, за О.М.Леонтьєвим, див [6]). Звичайно ці форми значення в плані розкриття змісту знаку (слова, поняття) не є однорідними, чим визначається суб'єктивність психічне відображення речей світу певною особою. Також, у понятті значення, як у соціальному так і в особистісному плані містяться: 1) когнітивна та герменевтична характеристики (пізнання та розуміння людиною світу); 2) мотиваційна (ціннісна) характеристика ставлення людини (суспільства) до дійсності. І це стосується змісту як особистої свідомості так соціальної. У своїй роботі ми схиляємося до визначення поняття значення та семантичних характеристик як аспекту значущості та ціннісно-мотиваційної організації людини (суспільства). До того ж поняття смисл набуває статусу вже не тільки суб'єктивної значущості, а вищого інтегрального статусу в свідомості людини (людства), де категорія смислу життя є найвищою в інтеграції цінностей особистості (суспільства) (див. [3, 4]).

Вивченням свідомості, як відомо, займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Дійсно, будь-яке психологічне дослідження людини припускає необхідність розгляду її свідомості, бо людина набуває свого статусу людини саме завдяки

розкриття та розвинення власної свідомості. Багато з психологів (К.О.Абульханова, Б.Г.Ананьєв, А.В.Брушлинський, Л.С.Виготський, О.М.Леонтєв, В.Ф.Петренко, К.Р.Роджерс, С.Л.Рубінштейн та ін.) доводять, що свідомість є: засіб пізнання (функціональна характеристика) і форма знання (структурна характеристика), система, яка функціонує і розвивається у процесі відображення і визначає суб'єктно-діяльнісне та мотиваційно-ціннісне ставлення людини до дійсності. Звідси семантичні інваріанти свідомості людини є мотиваторами (чинниками) її активності, і визначення структури семантичних факторами (компонентів, їх зв'язків та відношень, якостей, типів та рівнів) дає можливість оцінювати, формувати та розвивати її суб'єктні властивості.

Розвиток свідомості людини пов'язаний з розвитком процесу автокомунікації, внутрішнього діалогу (М.М.Бахтін, В.С.Біблер, В.Ф.Петренко, В.В.Столін та ін.). Резюмуючи аналіз підходів до вивчення свідомості, слід зазначити наступне:

- свідомість завжди орієнтована на розуміння і осмислення людиною дійсності в аспекті адаптації до неї та з метою пристосування дійсності до себе;
- свідомість і мислення формуються одночасно з однієї основи, і знаряддям їх розвитку є мова як засіб мислення та суспільних стосунків;
- свідомість виявляється як єдність та сполучення знання, розуміння і ставлення до предметного світу, інших людей та до самого себе.

Можна стверджувати, що у соціально-психологічній системі людських стосунків, мова є фактором, який розкриває завдяки мисленню свідомість, яка народжує суб'єкта, власне “Я” людини, де останній потім розвиває цю систему та власну сутність і розвивається таким чином сам.

У структурі свідомості як центрального осередку психіки (як інформаційно-регулятивної системи), який становить механізм та засіб самореалізації суб'єкта, основними складовими є знання (зміст різних форм власного досвіду) про світ (навколишнє) та про себе самого (особисте, власне). Останній фактор займає центральне положення (“світ обертається навколо мене”) та означається як

“самосвідомість”, або "Я-концепція" особистості. “Я-концепція” особистості являє собою репрезентацію особистого досвіду розуміння та оцінки себе у системі власних соціально-культурних відносин, який відбитий у формі семантичних конструктів фактів подій та стосунків (досвід стосунків усвідомлений у значеннях і смислах та фіксований у мовних знаках – поняттях), які постають як патерни (настанови) суб’єктивного ставлення до себе та до навколишнього світу.

На базі існуючих досліджень в області свідомості та самосвідомості, можна стверджувати наступне: 1) “концепція світу” та “Я-концепція” певної особи є системою свідомого відображення її рольових стосунків; 2) система значень та мотивації ставлення людини є ядерним компонентом її суб’єктності, як динамічної структури свідомості; 3) в основі суб’єктних ставлень особи лежить спрямованість психічної активності – її схильності, інтереси, ідеали, тобто мотиваційно-ціннісні орієнтації; 4) різні способи ставлення особистості до світу та самого себе припускають різні види діяльності, а останні в свою чергу – різний особистісно-смісловий зміст; 5) у ставленні до себе, оцінці та розумінні себе і світу у людини вже імпліцитно присутніми є шаблони ставлення інших людей та власного ставлення до інших у формі свідомого порівняння та суб’єктивної інтерпретації значення ситуацій і перспектив стосунків; 6) у самосвідомості особи представлено ставлення інших до неї: ідеально – суспільства в цілому, а реально – її найближчого соціального оточення.

Отже у “Я-концепції” особистості, як складній динамічній системі її розуміння та ставлення до дійсності, є присутнім процес інтерпретації та оцінювання сукупності її життєвих відносин з навколишнім світом, де людина сама постає об’єктом дійсності. Особистісний зміст досвіду (суб’єктивна структура), як результат цього процесу інтерпретаційно-ціннісної обробки та кодування інформації, характеризує суб’єктивність ставлень, обумовлену впливом минулого особистого досвіду, актуальних мотивів, потреб, еталонів, настанов та перспективних планів суб’єкта.

Таким чином, властивості семантичної інтерпретації власного досвіду особистості як суб’єкта становлять структуру свідомого відображення ним свого

зовнішнього та внутрішнього світу, що репрезентує індивідуальну модель світу і себе в ньому (власну карту, схему існування (екзистенції), подану у вербальній та невербальній формі образів і концепцій). Суб'єктивне, особисте – це інтеріоризоване зовнішнє, перенесене усередину. Оцінки значення речей світу (відносно себе та для себе) виникають взагалі у системі стосунків суб'єкта з людьми, де головним є те, що в них формується власний досвід стосунків особи та мотиваційна система ставлення до дійсності, які визначають характеристики її самостійної активності.

Особистість, усвідомлюючи можливість саморозвитку і приймаючи це, як необхідну умову свого життя, виявляється “відкритою” для зовнішніх впливів. Тому характерним для суб'єкта є його бажання змінюватися стосовно наявного стану – його самостійна активність (СА).

Проблема моделювання суб'єкта і суб'єктності особистості, передбачає аналіз багатьох сторін та питань психологічної системи людини. Детально результати аналізу зазначених досліджень подано у наших попередніх роботах [3, 4].

На базі аналізу матеріалу досліджень суб'єкта за семантичними критеріями самостійності в активності особистості, можна зробити наступні **висновки**:

1. Суб'єктність особистості є складною системою, яка характеризується різноманіттям складу елементів, форм зв'язку, різномірністю підструктур свідомості. Суб'єктність – це психологічне утворення, яке виникає при житті, що являє собою соціальну за своєю природою систему факторів – семантичних конструктів мотиваційно-ціннісних орієнтацій. Суб'єкт – це поле свідомості, яке індуковане різністю потенціалів соціально-психологічної взаємодії носія психіки – людини. Суб'єкт – соціально-психологічний агент саморозвитку, що ототожнює себе (самоідентифікується) із свідомістю в процесі розкриття та усвідомлення свого “Я”.

2. Науковці визначають принципове значення семантичної репрезентації власного досвіду суб'єкта та її основоположний вплив на життєдіяльність, становлення суб'єктивного образу світу і систему ціннісних орієнтацій, що направляють активність людини у виборі мети життєдіяльності та самореалізації в

ній;

3. Змістовну своєрідність “Я-концепції” та “концепції світу” в структурі свідомості особистості варто розглядати як інтеграцію індивідуальних, особистісних та суб’єктно-діяльнісних характеристик. Суб’єктивні особливості рольових стосунків особистості виражають її розуміння та ціннісну інтерпретацію власного досвіду життя, що впливає на її активність. Суб’єктивна семантична репрезентація світу особистості становить її ідеологію, яка як система значень та цінностей впливає на суб’єктність вчинювання. „Зміст ідеології є суттєвим змістом самого вчинку” [9, 867].

4. Фактор свідомої мотивації та регуляції активності особистості (тобто семантична сфера мотиваційно-ціннісних орієнтацій) є критерієм її суб’єктності;

5. Експериментальне відтворення суб’єктивних семантичних просторів особистості дозволило визначити суб’єктивну значущість категоризації досвіду людиною, а також обґрунтувати, на цій основі, техніки та моделі аналізу і оцінки суб’єктності людини. Кожна людина постає одночасно як індивід, як особистість, як індивідуальність і як суб’єкт, але не кожна стає автентичним суб’єктом життєдіяльності, який розкриває своє акме, тобто в людині фактор суб’єкта у самореалізації власної сутності часто залишається на потенційному рівні. Ґрунтуючись на попередньому матеріалі, також можна визначити рівні психологічного аналізу когнітивно-інтерпретаційної сфери суб’єкта: 1) пізнавально-адаптаційний; 2) ціннісно-мотиваційний. Де перший є герменевтичною стороною психічного відображення, а останній – семантичною (аспекти ставлення).

Відносно поданого матеріалу та існуючих структур свідомості, самосвідомості, особистості та суб’єкта було проведене системне дослідження і побудовано моделі та визначені засоби і технологія психосемантичного аналізу і оцінки характеристик та чинників суб’єктності особистості [3, 4].

Список літератури

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1969. – 446 с.
2. Брушлинский А.В. Психология субъекта. – М.: ИП РАН; СПб.: Алетейя, 2003. – 272 с.
3. Дьяков С.І. Семантичні чинники суб'єктності майбутнього педагога . Дис... канд. психол. наук. 19.00.07. – К.: Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2006. – 205 с.
4. Дьяков С.І. Суб'єктивність педагога. Психосемантичні моделі та технологія дослідження. – Миколаїв: ММІРЛ, ВМУРЛ «Україна», 2008. – 320 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
6. Петренко В.Ф. Основы психосемантики. – СПб.: Питер, 2005. – 480 с.
7. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
8. Психология личности в социалистическом обществе: Активность и развитие личности / Отв. ред. Б.Ф.Ломов. – М.: Наука, 1989. – 183 с.
9. Роменець В.А., Маноха І.П. Історія психології ХХ століття. – К.: Либідь, 2003. – 990 с.
10. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.
11. Узнадзе Д.Н. Психология установки. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.